

Akademie věd České republiky

Teze disertační práce k získání vědecké hodnosti
„doktor věd“

ve skupině vědy filologické (a přidružené)

České literární romantično

Komise pro obhajobu doktorských disertací v oboru
teorie a dějiny české literatury

prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské
univerzity

České Budějovice 2014

Disertace vznikla v letech 2008 až 2012 na Ústavu bohemistiky FF JU v Českých Budějovicích a ve spolupráci s Ústavem pro českou literaturu AV ČR, v.v.i.

Uchazeč: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Profesor Ústavu bohemistiky FF JU
V Českých Budějovicích

Oponenti:

Teze byly rozeslány dne:

Obhajoba disertace se koná dne:

předseda komise pro obhajoby
doktorských disertací ve vědním oboru
teorie a dějiny české literatury
Akademie věd České republiky

Cíle práce

Cílem disertace bylo vytvořit nový model českého literárního romantismu. Romantismus se stal středem výzkumu jako jeden z páteřních jevů novodobé kultury a jeho opětovné promyšlení tedy náleží ke klíčovým úkolům uměnověd. Přístup a úhel pohledu je v disertaci na procesuálním pojetí kultury a opírá se o obecnou teorii modelů, o teorii literární historie jako synopticko-pulzační mapy, rozpracovanou Peterem Zajacem, a filozoficky je zakotven v myšlení Ladislava Hejdánka, respektive Miroslava Petříčka. Snahou je postihnout příslušný kulturní jev jako živou, vnitřně dynamickou událost, vyznačující se vnitřní různorodostí, proměnlivostí a zároveň i různosměrnou dynamikou a mnohostranným průběhem. Základními otázkami tedy je, jak se romantismus děje v kontaktu s jinými typy dobové literárnosti, jaké romantické konfigurace můžeme následně navrhnout a jak můžeme modelovat jejich vzájemný poměr. Jako podstatný rys synoptického modelování zároveň vnímáme jeho otevřenost, která umožňuje hledět přes hranice úzce literárně vymezeného materiálu, především k dobovému výtvarnému umění, ale přesto neupadnout do potencionálně bezbřehé šíře kulturních studií. Oporou k vymezení úhlu

pohledu je nám především recepční estetika se svými pojmy dobových horizontů a naše pozice zůstává literárně textostředná. Pracovní metoda tedy primárně vyrůstá z beletristických textů, jejich analýzou se snaží dospět k navržení základních referenčních rámců dotazování a v interpretaci se zároveň usiluje vyhnout – praveno s Umbertoem Ecem – používání textu.

Pojmová a konstrukční prolegomena

Navzdory permanentní metodologické problematičnosti termínu romantismus, vnímaného kriticky již od počátku jeho hlubší metodologické reflexe a někdy dokonce vylučovaného z uměnovědného terminologického instrumentáře, si pojem vydobyl pozici jednoho ze základních nástrojů pro zkoumání nejen české, ale i evropské kultury a dnes je díky mimořádně bohaté badatelské tradici a obecnému rozšíření prakticky neodmyslitelný.

Tím podstatnější je přijetí teze o literárně historickém myšlení jako modelující aktivitě: v tom případě přitakáváme dnes obecně akceptované premise hermeneutického předporozumění a zároveň ponecháváme stranou (dnes beztoho neobhajitelnou) představu iluzorní úplnosti „všezahrnujícího“ poznání. Literárně historické bádání má totiž z povahy věci

charakter fenomenologického, nikoli observačního modelu, a tedy „popisuje s jistou aproximací děje reálného světa nebo děje projektované [...] obvykle zákonitost jisté třídy jevů“ (Křemen 2007: 18). Není tedy ani možno ani nutno sledovat všechny potenciaální materiálové ani teoretické souvislosti té které problematiky: výsledek je tak jak tak z povahy věci nezbytně reduktivní povahy, charakteristické pro každý model. I v obecné teorii modelování ostatně platí premisa, podle níž i „pouhý výběr proměnných a procesů, které jsou do modelu zahrnuty, je většinou založen pouze na dojmech a zkušenostech modelovací komunity“ (Pelánek 2011: 49). Hlavní charakteristikou příslušného literárně historického konceptu se potom stává explanační účinnost modelu, která se zároveň jeví jako jedno z klíčových kritérií jeho validity. I zde tedy platí obecné pravidlo „nemodelovat systém, modelovat problém“ (tamtéž). Tato oprávněnost je ovšem situačně a kontextově spoluurčena – důsledkem je pluralitní koexistence různorodých modelů. Řečeno jinak, literárně historický model nemá sílu a ani možnost anulovat modely předcházející, popřípadě eliminovat vznik a koexistenci modelů paralelních či následujících. A řečeno ještě jinak, základním pravidlem modelování „všechny modely jsou špatné, některé modely jsou užitečné“ (Pelánek

2011: 109). Přiznáním nevyhnutelné plurality koexistujících modelů zároveň mizí představa lineárních vývojových proměn literárně historického myšlení, kdy nastupující, dokonalejší varianta poznání „překonává“ předcházející, již nedostačující stupeň. Literaturu a její proměny je možno spíše myslet jako jeden z komplexních systémů, které „jsou však nelineární a vykazují potencionálně chaotické chování“ (tamtéž: 25). Otevřené, vnitřně pluralitní pojetí romantismu ale prozatím nemá v české literární historii pevnější pozici.¹

Klíčovým parametrem každého fenomenologického modelu jsou jeho zásadní konstrukční principy, které nejen pomáhají ustalovat rámce poznání, ale zároveň spolupůsobí při výběru a interpretaci materiálu. Alternativní model romantismu, který chceme navrhnout v následujícím výkladu, má ve svém základu synopticko-pulzační principy, navržené v teoretické rovině Petrem Zajacem. Slova synopse a pulzace přitom jsou metaforami pro označení hlavních způsobů myšlenkových operací, kterými je model naplňován. Klíčovým parametrem Zajacova myšlení je důraz na mnohostrannou procesualnost, na „prerastvovania, presúvania celých komplexov vrstev, problémov

¹ Výjimkou jsou samozřejmě komparatistické práce Zdeňka Hrbaty a Martina Procházky.

zlomov (fraktur), ruptur, diskontinuit“ (Zajac 2006b: 13), na polyfokalitu, odehrávající se v rámci uvažovatelném jako „synoptický priestor s viacerými premennými“ (tamtéž: 14). V případě synopticko-pulzačního pojetí romantismu se jako hlavní přednost jeví být schopnost registrovat a popisovat nejrůznější překračování, prolínání a opětne ustavování hranic, jejichž vytváření bylo jedním ze základních úkonů tradičních národních filologií (viz např. Zajac 2006b: 13). Akcent na synoptické typy procesů má bezpochyby kontextový charakter: je spoluurčován předcházejícími snahami vymezit romantismus jako do sebe uzavřený, vnitřně co nejhomogennější jev – v českém prostředí kupříkladu omezením oboru platnosti takřka výhradně na dílo Karla Hynka Máchy. Zdůrazníme-li tedy synoptické a pulzační linie, nepostihujeme v porovnání s jinými výkladovými modely dobově příznačnější nebo snad výkladově podstatnější parametry pomyslného romantismu „jako takového“; vytváříme si pouze podmínky pro jinou konceptualizaci množiny poněkud odlišného materiálu a zároveň pro jiné nasvícení souvislostí, které jsme schopni tomuto materiálu přisuzovat.

Romantiku přitom nechápeme jako označení epochy, jak se často děje především v germanistice, nýbrž jako jeden

z výrazných a charakteristických způsobů utváření dobového literárního diskursu. Takové pojetí předpokládá jednak koexistenci romantických tendencí s tendencemi jiného typu (klasicistních, biedermeierovských, realistických) a zároveň umožňuje sledovat typologickou různorodost romantických tendencí. Romantično tedy chápeme jako jeden z klíčových součinitelů dobového literárního diskursu a zároveň jako vnitřně mnohotvárnou, různorodě dynamickou událost. Soustředíme se přitom na vnitřní dynamiku literárního dění, kterou si s Miroslavem Petříčkem můžeme představit jako různorodost procesů v morfogenetickém poli (viz Petříček).

Markery

Následně vyvstane potřeba alespoň rámcově vymežit množinu základních konstitutivních/rozlišujících příznaků, které nám vůbec umožní vnímat konkrétní literární texty jako romantické. Právě ohled na podstatnou roli vnímajícího subjektu, který nejprve v množině materiálu rozlišuje jednotlivé příznaky a teprve následně konstruuje možnou síť jejich vzájemných souvislostí, nás vede k přijetí od původu přírodovědného termínu markery. Zásadní, ustavující role badatelova vnímání je přitom v souladu s obecnou teorií modelování, podle níž „dimenze pojmu [obor platnosti – DaT]

odpovídá počtu prvků množiny **rozpoznaných a akceptovaných** [zvýraznil DaT] invariantních příznaků společných všem entitám třídy“ (Křemen 2007: 46), přičemž „invariantní příznaky jsou precizovány na úroveň atributů, [...] každý akceptovaný invariantní příznak je atributem“ (tamtéž: 47). Tak „je uskutečněna [...] diskretizace původní množiny invariantních příznaků, kterou si nejsme schopni při nativním poznání plně uvědomit“ a „atributy jsou pak chápány jako invariantní příznaky dané ontologické entity a ta je jimi popsána (zastoupena)“ (tamtéž).

Příznaky literárního romantismu lze v souladu s tradicí spatřovat ve třech základních rovinách:

- a) v myšlenkovém světě (filosofie, axiologie – zejména akcent na subjekt a s ním související důraz na mocnost citu);
- b) v charakteristické obraznosti (ikonografie – mimo jiné civilizací nedotčená příroda, motivy noci, příklon ke středověku);
- c) ve způsobu utváření textů (poetika – kupříkladu žánrový a tvárný synkretismus, využívání tvárných postupů středověké hrdinské epiky).

Je samozřejmě možné tento velmi rámcový katalog ad libitum rozšiřovat: z jiného úhlu pohledu vyvstane jako zásadně

důležitá například romantická ironie, popřípadě rétorické figury romantismu či romantická snivost. Jako podstatnější se nám ale momentálně jeví difúzní, rozptýlená povaha existence romantických konstelací a modifikací v čase a prostoru: na rozdíl třeba od poetismu či surrealismu, které své programy konzistentně vyložily v příslušných manifestech, proběhly v relativně krátkém časovém úseku a uvnitř relativně úzce vymezené skupiny autorů, kde bylo relativně snadné provádět tlak na dodržování deklarovaných norem, je v případě romantismu velmi ošidné shledávat výčet markerů v dobové sekundární řeči o literatuře.

Dalším specifikem užití pojmu marker v rámci literární historie je důraz na procesuální, událostní charakter jevů, které jsme schopni jako romantické klasifikovat. Klíčová je především otázka, v jaké míře pro nás ten který prvek nabývá romantických charakteristik. Literárněvědný pohled se tak přibližuje neeuklidovské geometrii, konkrétně teorii proměnlivých, nelineárních a nesnadno zmapovatelných fuzzy množin, z nichž každá je „v jistých mezích závislá na účelu, kterému má sloužit, jaké typy problémů je třeba popisovat“ (Křemen 2007: 60). V rámci fuzzy množiny „každý prvek [...] přísluší oboru proměnné [...] pouze v jistém stupni. Jinak

řečeno, pro každý prvek [...] je do určité míry možné, že je hodnotou proměnné“ (tamtéž: 61). Aplikováno na náš materiál a řečeno pro literárního vědce méně odtažitým jazykem, znamená to, že příznaky (markery), které můžeme považovat za romantické, se prakticky v žádném literárním textu nejen nevyskytují v ideální úplnosti, ale dokonce je můžeme registrovat v různé míře a zároveň v různých kombinacích. Spíše než o jednom vnitřně sourodém romantismu je tedy možné hovořit o romantické pluralitě a mnohotvárnosti. Tato různorodost se může projevat ve všech vrstvách literárního diskursu: v rámci jedné národní literatury, jedné literární etapy, ale také ve tvorbě jednoho autora a dokonce v rámci jednoho textu. Cílem literární historie proto nemusí být jen hledání příkladných, stylově čistých jevů, ale také registrování způsobu a míry prolínání, směšování jednotlivých prvků. Literární tvorbu pak lze chápat jako nalézání konkrétní rovnováhy mezi mnohotvárnými možnostmi, které obsahuje dobový literární diskurz (Zajac 1993, 2003, 2006).

Prvotní recepční vlna

Dynamika spojená s textem může být dvojího druhu. Prvotně bychom jí mohli rozumět dění, které je spojeno s genezí literárního díla a charakterizuje každý jednotlivý text jako

uzlový bod/průsečík různých tendencí, realizovaných a recipovaných v konkrétním historickém čase. Zavedme pro onen soubor různorodých operací, které textu bezprostředně po jeho uveřejnění přisuzují hodnotu a místo v dobovém kontextu, termín **prvotní recepční vlna**.

Nejprve je nezbytné stanovit alespoň minimální kritéria, která by zaručila konzistenci a následně relevantnost takto vymezené události. Východiskem může být Jaussův odkaz na „první, společensky určené publikum díla“. Přitom se nemusí jednat jen o množinu konkrétních osob, ale také o soubor norem a představ o literatuře, který tento soubor „prvočtenářů“ reprezentuje. V souvislosti se tu ocitají předmětná a nepředmětná stránka události: konkrétní recepční akty, respektive dochované doklady o nich, a náhledy na literaturu, kterými byly tyto soudy spolupodmíněny. Podstatným součinitelem je také obecnější povaha literárního a obecněji kulturního kontextu, do něž se dílo poprvé včleňuje.

Dalším nezbytným krokem je stanovení rozsahu prvotní recepční vlny. Demonstrujme si tento problém na případu Kollárovy *Slávy dcery*. Ta je na spodní časové hranici vymezena rokem 1821, tedy prvním vydáním Kollárových básní; za horní hranici pak můžeme stanovit rok 1852: v něm vychází celkově

páté vydání básní (čtvrté pod titulem *Slávy dcera*), představující zároveň text poslední ruky. V témže roce autor umírá. V rozmezí let 1821–1852 se také podle našeho mínění zásadním způsobem neproměnilo ani „první, společensky určené publikum díla“ – rozhodně nezmizeli klíčoví a normotvorní čtenáři, za jaké můžeme považovat Palackého, Čelakovského, Hanku či Jungmanna – ti všichni se k textu opakovaně vyjadřovali. Také kontext literárního života si navzdory všem registrovatelným proměnám uchoval svou relativní integritu – rozhodně v porovnání s proměnami, kterými se česká literatura vyznačovala (a od předchozího stavu odlišila) od šedesátých let. Postupný růst, který Kollárův text v rozmezí let 1821–1852 prodělal, je svým způsobem zvláštním argumentem pro trvání prvotní recepční vlny: modifikace, více či méně patrné od jednoho vydání k dalšímu, bránily zafixování, zmrtnění horizontu očekávání. Mezi lety 1824 a 1854 tedy zjevně spočívá hlavní jádro prvotní recepční vlny, ve kterém se text teprve postupně stával kulturním faktem.

Typologie romantických konstelací

Posuňme se od primordiální události k událostem vyššího řádu, které můžeme pracovníě označit jako třídy jevů. Ty pro nás představují – řečeno s Hrbatou a Procházkou – různé podoby

romantismů. Pro naše účely rozlišíme čtyři základní třídy jevů a budeme se jim postupně věnovat. Zároveň nemáme ambici faktografické úplnosti: jde nám o vytyčení možných základních rámcových konstelací a o postížení nejhrubších obrysů jejich dynamiky.

Romantická poetika

Tato kategorie je nejméně jednoznačně vyčlenitelná, ale zároveň se jeví jako velmi podstatná a z časového hlediska byla dokonce iniciující. Není potřeba pochybovat o existenci specifické poetiky a s ní úzce spojené motiviky romantické povahy, stejně jako lze akceptovat představu o jejich dobové přitažlivosti coby alternativy k již dříve existujícím podobám umění. Tvárný aspekt v širokém slova smyslu (výběr látek a klíčových motivických celků, volba žánru, stylu a poetiky katexochén – tak prosodie nebo způsobů narace) nemůžeme odmyslet od žádného beletristického díla. Je také případ od případu otevřenou otázkou, a to do značné míry dokonce i otázkou interpretace, zda a v jaké podobě i míře se příslušný text zároveň otevírá dění významu, tedy do jaké míry podněcuje

čtenáře k utváření více méně uceleného tématu.² Máme také dostatek příkladů čtení, které původně komplexní dílo redukovalo pouze na jeho tvárnou stránku: připomeňme jen obecně známý Tylův posudek Máchova *Máje*, v němž je zcela odmítnuto subjektivně romantické téma, ale slovy „P. Mácha jest básník – to mu nikdo odpírati nesmí“, respektive „poezie p. Máchova jest kouzelný automat“ je zároveň akceptována, ba vysoce hodnocena poetika díla. V mnoha jednotlivých případech by tedy bylo jen velmi nesnadné, ba nemožné stanovit, v jaké míře a jakým způsobem se právě romantická či naopak klasicistní poetika podílela na recepci jednoho díla či na vzniku díla jiného. Přesto je možno tvrdit, že právě poetika se nejdříve podílela na udomácnění romantiky v českém prostředí, a to ještě dříve, než se utvořily homogennější konstelace romantismu jako vyhraněného směru. Časově prvním dokladem nám je Jungmannův překlad prózy Françoise René de Chateaubrinada *Atala* (1805, originál 1801). Je nesnadné pokusit se stanovit

² Tématem rozumím co nejkomplexnější výsledek významotvorného dění, obecně praveno možný model člověka, světa a jejich vzájemného poměru; vycházím přitom z dostatečně známých prací Miroslava Červenky *Významová výstavba literárního díla*, Praha, Karolinum 1992 a Milana Jankoviče *Dílo jako dění smyslu*, Praha, Pražská imaginace 1992, respektive *Dílo v pohybu*, Praha, Academia 2009.

další prvky této třídy jevů. Výrazným prvkem by jistě byla *Vznešenost přírody* Miloty Zdirada Poláka (první verze 1813, druhá, korigovaná Jungmannem 1819, další vydání 1862 v Koberově edici Polákových spisů), v níž autor v textu vylíčil úžas, strach a dojetí podníčené vysokohorskou krajinou rakouských Alp.

Kromě druhého vydání českého překladu *Ataly* (1832) by dále bylo nejspíše možno uvažovat o Tylových překladech dvou divadelních her, Kotzebuova kusu *Panna sluneční* (1839) a Scribeova *Čarovného závoje* (1843). V obou případech nad tématem také převládá svého druhu exotika, v případě Scribově spíše obecně pohádková, u Kotzebua latinskoamerická, zasazená do Peru a spojená s civilizací starých Inků. V úvahu je možno vzít Hankův překlad Gessnerových *Idyl*, vydaný v roce 1819. Oproti staršímu překladu Vojtěcha Nejedlého totiž Hanka akcentoval právě romantickou poetiku (viz Holubová). Analogicky by bylo možno charakterizovat i Tomsovy *Romantické povídky z minulosti* (1825), či jeho překlady Claurenových povídek. (Vycházely v desetidílném vydání v letech 1826–1830.)

Na udomácnění romantické poetiky v české literatuře měly navíc podstatný podíl dva výrazné součinitele nebeletristické

povahy. Prvním byly estetické přednášky a vůbec pražské působení A. G. Meissnera (viz Hlobil). Druhým pak založení Akademie výtvarných umění v roce 1800. Právě kresba a malířství, stojící na nové instituci pod zřetelným vlivem německých center romantického umění v Mnichově a Drážďanech, v Čechách počátku 19. století podstatně rozšiřovaly povědomí o romantické obraznosti.

Vlastenecký romantismus

Jedná se o nejextenzivnější kategorii, jejíž prvky můžeme v českém prostředí bez potíží počítat ve stovkách, a to nehledě na reedice. Z hlediska kvantity, ale také výraznou sociálně formativní funkcí a následným nárokem na normativní závaznost představuje jádro obrozenské kultury. Povahou je homogenizační: různorodé romantické prvky tu jsou homogenizovány, soustředěny, a to sub speciae klíčového pojmu vlasti. Jedná se tedy o účelové využití romantické poetiky, zřetelně patrné napříč celou evropskou kulturou.

Dolní mezník české varianty vlasteneckého romantismu je možno klást do roku 1806 a spojit jej s Jungmannovými články „Rozmlouvání o jazyce českém“. Ve shodě s německou romantikou, zejména s Herderem, tu Jungmann prohlásil za hlavní charakteristiku i hodnotu národa jeho jazyk. Romantický

charakter české varianty této obecné tendence byl ještě vystupňován příklonem k personalistickému, citovému pojetí vlasti. Podle jednoho z veršů Jana Kollára „pravou vlast jen v srdci nosíme“. V českém prostředí rezonoval tento koncept s neúplnou sociální základnou národního hnutí i s problémem národního území, vystupňovaným ve vztahu k německému obyvatelstvu právě po aplikaci jazykového kritéria národa (viz také Macura). Kromě Kollárovy *Slávy dcery*, kterou jsme se již zabývali výše a jež do oblasti vlastenecké romantiky bezpochyby náleží, reprezentuje další klíčové konstelace vlasteneckého romantismu Václav Hanka. Hanka se s romantickými idejemi seznámil prostřednictvím bratří Schlegelů za svého působení ve Vídni v letech 1813–1814 (Tureček 2006). Romantický charakter jeví především *Rukopis královédvorský* (1817) a *Rukopis zelenohorský* (1818). České padělky byly také typologicky obdobné celé vlně romantických falz, která se v Evropě datovala od sklonku 18. do 60. let 19. století; klíčovou pozici získaly především *The Poems of Ossian* Jamese Macphersona (1765; český překlad F. Palacký 1817 časopisecky, knižně F. Hollmann 1827). Romantickou povahu měl ale i český obrozenský zájem o folklor, vyrůstající nezřídka z mytologických koncepcí bratří Grimmů, iniciovaný, jak

známo, opět Václavem Hankou, který v roce 1814 vydal výzvu ke sběru a vydávání lidových písní a roku 1817 do češtiny přeložil sbírku srbské hrdinské epiky.

Jak působení *Rukopisů*, tak celá vlna různorodého zájmu o lidovou slovesnost jistě představují obsáhlé události sui genesis. Je jistě dobře možno uvažovat o recepci *Rukopisů* od jejich první prezentace na konci desátých let až do Hankova vydání *Polyglot* (1852), nebo o recepci Čelakovského folklórem inspirovaných děl v relativně stejném časovém úseku. Čelakovský je ostatně z našeho hlediska mimořádně produktivním příkladem: své *Slovanské národní písně* vydal v letech 1825–1829, o takřka čtvrt století později následovala edice lidových rčení *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích* (1852). Obě díla jsou přitom povahou i metodou analogická. Lze tedy tvrdit, že určité modely vlastenecké romantiky se nevyčerpaly okamžikem, kdy do českého kontextu vstoupily jako novinka, tedy široce pojímaným zlomem desátých a dvacátých let. Obor jejich prvotní platnosti trval po dalších třicet let, v nichž se jistě dostávaly do kontaktu s jinými literárními diskurzy a spoluutvářely tak relativně stále ještě homogenní, přesto ale nikoli statické morfogenetické pole. Už tato skutečnost zpochybňuje představu lineárního, na etapy

členěného střídání různorodých podob literárnosti v rámci obrození. Bylo by tedy patrně vhodnější členit obrozenou literaturu nikoli na etapy, ale podle jednotlivých diskurzů a místo rozhraničujících mezníků hledět na uzlové body, v nichž dochází k mimořádné kumulaci jednotlivých typů konstelací.

Subjektivní romantismus

Tento typ romantické konstelace není potřeba teprve detailněji představovat: Vodička a v jeho stopách mimo jiné Štěpánek na tuto variantu redukovali romantismus jako takový a dostatečně postihli i její konstitutivní charakteristiky. Událost tu má, stejně jako v předcházejícím případě, homogenizační, a ještě spíše radikálně modifikační povahu: prvky romantické poetiky, často totožné s díly romantiky vlastenecké, jsou soustředěny nikoli k národní, ale k obecně lidské, existenciální problematice. Zatímco v případě vlastenecké romantiky nalézala vypjatá citovost úběžník v představě národa (viz kupříkladu postavu Záboje z *RKZ*, podněcovanou citovostí k boji za vlast), subjektivní romantismus je charakteristický nepřekonatelným rozporem individuality a jejího okolí, klíčovými se stávají postavy „malkontentů“ a obligátním vyústěním nepřekonatelně tragický konec hrdinova osudu. Tento typ romantické literatury je v českém prostředí převážně spojován se jménem Karla

Hynka Máchy, jehož dílo bez pochyby představuje mimořádně homogenní a výrazný celek, jaký nemá v českém kontextu rovnocenné obdoby. To ale neznamená, že by vznikl bez antecedencí. Již v roce 1815 Václav Hanka vylíčil v básni „Rozpač“ stav duševní rozervanosti, nazývaný v německém kontextu typicky romantickým slovem *Zerrissenheit*; pro jeho české pojmenování si Hanka vypůjčil výraz z polštiny. Subjektivně romantickou povahu měla ale i titulní postava Klicperovy hry *Soběslav, selský kníže* (1826), stejně jako je najdeme v dalších dílech téhož autora *Točník* (1828) a *Loupež* (1829). Nikoli nepodstatný oddíl na udomácnění subjektivního romantismu měly i překlady a následné inscenace některých německých divadelních her, z nichž obzvláště zaslouží pozornost Kotzebuovo *Oudolí Almerliánské* (1824), *Belův outěk* (1837) či *Isidor a Olga* Ernsta Raupacha (1834; podrobně viz Tureček 2001b).

Subjektivně romantickou konstelaci tedy lze v českém prostředí alespoň jako *membra disiecta* evidovat už řadu let před Máchou. Není ovšem zároveň sporu, že Máchovo dílo představovalo v polovině třicátých let nejvýraznější, nejkonzistentnější a umělecky nejzdařilejší subjektivně romantickou modifikaci. Jestliže se ale vlastenecká romantika –

jak jsem konstatovali – rozvíjela nejméně až do konce padesátých let, nepředstavovalo Máchovo dílo její popřená, vytěsnění, ale spíše hrálo roli katalyzátoru, iniciujícího či urychlujícího řadu modifikačních a erozních procesů, které také nebyly specificky české, ale existovaly v celém středoevropském prostoru (viz Nemoianu). Povahu této dynamiky charakterizoval trefně Miloš Sedmidubský: Die konfrontation [...] führte jedoch zwangsläufig nicht zum Zerfall des gesamten nationalmythologischen Gebäudes, immerhin aber zu gewissen Korrekturen und zum allmählichen Abbau seiner einzelnen Teile (Sedmidubský 1985: 467).

Romantismus a/nebo/kontra biedermeier?

Pojem biedermeier, běžný v germanistice a jen s omezenou platností přítomný v rámci bohemistiky se zdá poukazovat na zcela jiný typ dynamiky. Zatímco v předcházejících případech jsme mohli hovořit o kondenzaci, vyhraňování, popřípadě obsahové modifikaci v podstatě identického modelu, zde se zdá být dominantní figurou kontrafaktura. Ponechejme stranou obecně typologické kořeny biedermeieru a omezme se na jeho fungování v rámci české literatury první poloviny 19. století; pohled do příslušné množiny textů v tomto případě ukazuje, že se jedná o událost vyvolanou v život druhotně, jako reakce na

vyostřenou a dobově do značné míry nepřijatelnou podobu subjektivního romantismu. Tato funkce *biedermeieru* byla obzvlášť intenzivně aktualizována právě v českém prostředí. Proto ale ještě není možno omezit na ni *biedermeier* obecně a zároveň nevnímat jiné podoby *biedermeieru* v evropské kultuře. *Biedermeier* se také do českého prostředí dostával jako *membra disiecta* již před Máchou. Připomeňme alespoň překlady Kotzebuových her *Johanna z Montfokonů* (1820) či *Psací stolek* (1832), popřípadě pražská česká uvedení her vídeňského Ferdinanda Raimunda. Překlady tu ovšem zpravidla následovaly jevištní úspěch na pražském německém divadle a byly tak spíše daní za snahu přitáhnout do hlediště alespoň poněkud početnější české obecnstvo, než výrazem směřování ke zcela určitému typu literárnosti. Klíčové se tak pro rozvoj českého *biedermeieru* skutečně jeví až některé beletristické reakce na Máchův *Máj* a na subjektivně zaměřené směřování Máchovy tvorby vůbec.

Existenciální model *biedermeieru* by se v tomto pojetí kontrafaktury subjektivnímu romantismu mohl členit do čtyř hierarchicky uspořádaných sfér. Hodnotově nejvyšší z nich reprezentovala představu univerzálního, abstraktního a spravedlivého řádu. Od bezprostřední životní zkušenosti člověka

byl tento řád oddělen vrstvou zmateného a rozkladného „kolotání světa“. Jediné reálně dosažitelné – a bedlivě střežené útočiště představovalo rodinné zázemí. Nejsubtilnějším bodem systému se a konečně stával jednatel, konfrontovaný se všemi ostatními sférami a ohrožovaný jejich neustálým vypjatým střetáváním. Jako kontrafaktura romanismu by se do značné míry oprávněně mohl jevit i obligatorní motivický aparát biedermeierovských děl: místo nespoutané, civilizací nedotčené přírody tu bylo upřednostňováno kulturní prostředí s centrem v domáckém bezpečí harmonické domácnosti, jako kontrast osudové a marné romantické lásky se jevil poklidný vztah plný vzájemné zodpovědnosti, místo mladých bouřliváků zaujaly centrální pozici postavy vyzrálých, zkušených a zodpovědných lidí, předávajících životní zkušenost mladým. Starší i relativně nové bádání přitom také poukázalo na integrální místo démonických a rozkladných prvků v rámci biedermeieru, které v něm sehrávaly esteticky účinnou roli negativní protimluvy. Především ale přímo upozornilo na vzájemnou souvislost a funkční provázanost biedermeieru a romantismu v české kultuře. Vzájemný poměr romantismu a biedermeieru se tedy v české kultuře již od dvacátých let 19. století proměňoval od komplementární sounáležitosti po polemickou rozpornost,

přičemž konkrétní texty mohly v rámci této dynamiky zaujímat velmi odlišné místo. V dalších proměnách je od třicátých let kromě této synkretické koexistence patrný i pohyb směřující k izolaci, autonomizaci některých pozic: nejmóvraznějši z nich je postupně se vyhraňující subjektivní, existenciální tvorba Máchova. Estetická účinnost romantických tvárných postupů ale zároveň vedla také k jinému typu prolínání, které nebylo doposud běžné – jestliže se v překladech dvacátých let romantismus a biedermeier jevíly jako dvě rovnoprávné stránky téže mince, od druhé poloviny třicátých let byly proti sobě stále zřetelněji stavěny jako dvě protikladné životní cesty a přednost byla dávana spásnému účinku biedermeierovské idyly (především v nezanedbatelné části dramatického díla J. K. Tyla); tvar příslušných textů ale nadále nezmádkla čerpal ze čtenářsky atraktivního repertoáru romantických motivů a postupů.

Další typ velmi výrazné modifikace romantismu můžeme sledovat v padesátých letech v souvislosti se skupinou májovců. Jejich přihlášení se k Máchovi v almanachu *Máj* ovšem mělo do značné míry spíše deklarativní povahu; cenil se nejen konkrétní typ literární konstelace, jakou Mácha představoval, ale především její subverzivní funkce. Do více méně zřetelného a

více méně vyhoceného napětí se tak mohly dostávat programní články a vlastní beletristická tvorba májovců. Patrné je to zejména na tvorbě Jana Nerudy, která s romantismem vykazuje jen velmi málo nepřilíš významných kontaktních bodů, ačkoli i pro Nerudu byl Máchů koncem padesátých let vhodným „bojovým heslem“. Oproti tomu Vítězslav Hálek v letech 1856 až 1867 napsal několik básnických skladeb, složených formou byronské lyricko-epické poémy. V nich se objevila řada typicky romantických prvků, například postavy výjimečných mladíků (*Alfréd*), korzárů (*Černý prapor*), nebo orientální prostředí (*Mejrima a Husejn*) či líčení pusté přírody (*Goar*). Romantické byly i typologické analogie, popřípadě možné inspirace jednotlivých skladeb. Tak *Krásná Lejla* (1859) upomíná na dílo Edwarda Bulwera-Lyttona *Leila, or The siege of Granada* (1838). Hálek ovšem přejal romantický literární aparát právě jen v rovině poetiky a obraznosti, tedy v oblastech, v nichž byl už Máchů svými kritiky oceňován jako velký básník. V rovině klíčového tématu, přinášejícího model světa a člověka, ale Hálkovy texty neobsahovaly romantický obraz niterné existenciální krize, nýbrž ulpívaly na vnějškových, konvenčních klišé. Více než pokládáním otázek po smyslu života se tak jeho texty snažily na čtenáře působit líbivostí. Hálek tedy ze svých

básní eliminoval právě onu vrstvu, která v Máchových textech působila jako provokující katalyzátor. V české kultuře se tedy právě padesátá léta jeví být klíčovým uzlovým bodem, ve kterém se setkávají různé modifikace romantismu s nově krystalizujícím realismem a s vrcholícím *biedermeierem*.

Sumarizace hlavních výsledků

Představme si závěrem – alespoň velmi rámcově – pomyslný průnik čtyř výše navržených tříd jevů jako jediné, úhrnné události. Výsledkem by byl relativně homogenní oblak, rozprostírající se od počátku století až do šedesátých let. Prvky romantické poetiky a vlasteneckého romantismu by tu byly jako *membra disiecta* přítomny již od samého počátku 19. století – jednalo by se tedy o postupné udomácňování romantična. Zhruba mezi léty 1814–1824 by následoval prvý uzlový bod, ve kterém by se jako homogenní událost manifestovala vlastenecká romantika. Současně by se objevily prozatím *disparátní* prvky *biedermeieru*, ale především subjektivního romantismu. Krystalizační jádro obou právě zmíněných událostí by našlo svou dolní hranici zhruba s desetiletým odstupem, tedy v polovině třicátých let. Zatímco subjektivnímu romantismu by postupně ubývalo na extenzitě, tvorba v duchu *biedermeieru* by

naopak mohutněla a našla svůj vrchol v padesátých letech. Od počátku čtyřicátých let by pak bylo možno pozorovat další konzistentní vlnu vlastenecké romantiky, přetrvávající až do let šedesátých. Dále názorně vyvstává klíčová role konce čtyřicátých let a následujícího desetiletí jako hlavního uzlového bodu, v němž se kumulují všechny třídy jevů, včetně realismu. Různorodost, mnohotvárnost a jistá otevřená „zmatenost“ dění se zdá dobře odpovídat povaze živé, ustalující se a zároveň modifikující i rozrušující kultury.

Aplikace výsledků práce

Výsledky jsou aplikovatelné nejprve ve zkoumání literatury 19. století. Zde je patrný zájem jak z hlediska domácí, tak zahraniční odborné obce, dokumentovaný spoluprací na grantu GAČR P406/12/0347, Dikurzivita literatury 19. století v česko-slovenském kontextu. V dalším kroku jsou výsledky aplikovatelné jako obecná metoda zkoumání dějin literatury nové doby. V neposlední řadě se otevírá naléhavá možnost, aplikovat pro budoucnost výsledky do školské výuky, především na středních školách, kde doposud převládá pozitivisticky faktografické a národně ideografické chápání literatury.

Důležitější práce publikované uchazečem k danému tématu

Knihy

KHM 1810 -- 2010. Dvě století české kultury s Máchou. Praha, Památník národního písemnictví 2010, 158 s. (s Veronikou Faktorovou).

Hledání literárních dějin. Praha - Litomyšl, Paseka 2005, 92 s. (spoluautor V. Papoušek).

Rozporuplná sounáležitost. Německojazyčné kontexty obrozenského dramatu. Praha, Divadelní ústav 2001, 192 s.

Stati:

Máchova báseň Čech. Česká literatura 59, 2011, č. 4, s. 501–527.

Synopticko-pulzační model českého literárního romantismu. World Literature Studies 3, 2011, č. 1, s. 25–38.

Der Raum als Ordnugselement der Literaturgeschichte. In: Bílek, A. P., Dimter, T. (eds.): Krajina bez vlastností: Literatura a střední Evropa. Peteru Demetzovi k 85. narozeninám. Praha, Gutenberg 2007, s. 179–191.

Mezi materiálem, teorií a ideologií. K pozici literární historie. World Literature Studies 2, 2010, č. 4, s. 3–11.

Ach zemi krásnou, zemi milovanou: k hermeneutice postavy Viléma. In Haman, Aleš, Kopáč Radim (eds.), *Mácha redivivus (1810-2010)*, Praha, Academia 2010, s. 61–86.

Kamarýt marginálním básníkem. K mechanismu stanovování hodnoty literárního díla. In Krejča, František (ed.), *Josef Vlastimil Kamarýt. Život, dílo, doba. Město Velešín a Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích 2007*, s. 159–166.

Romantismus a/nebo/kontra *biedermeier*? *Slovenská literatúra* 52, 2005, č. 4–5, s. 243–261.

K Vodičkovu modelu literární historie. In: Jedličková, A. (ed.), *Felix Vodička 2004*. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2004, s. 9–18.

Rezeptionshorizonte der tschechischen Literatur in den Jahren 1800-1850. *Brücken* 9–10, 2001/2002, S. 9–18.

K literárně historickému konceptu národního obrození. *Slavia Occidentalis (Poznań)* 58, 2001, s. 169–176.

Geschichte der tschechischen Literatur - Problem und Herausforderung der gegenwärtigen Bohemistik. *Wiener Slawistisches Jahrbuch* 46, 2000, S. 145–154.

Biedermeier na českém obrozenském jevišti. *Estetika* 33, 1996, č. 3–4, s. 1–3, 73–83

Seznam použité literatury

- BEST, Otto F., SCHMIDT, Jürgen Hans 1974: *Die Deutsche Literatur in Text und Darstellung. Romantik I.* (Stuttgart: Reclam)
- BLÜTH, R. 1928: „Rewizja poglądów na romantyzm“, *Ruch literacki* III, č. 2, s. 37–40
- BRATRANEK, Franz 1863: *Die romantische Schule* (Brünn)
- BRINKMANN, Richard 1978: „Romantik als Herausforderung. Zu ihrer wissenschaftsgeschichtlichen Rezeption“, in R. B. (ed.), *Romantik in Deutschland* (Stuttgart: J. B. Metzler), s. 7–38
- COOPER, David L. 2012: „Padělky jako romantická forma autorství: Rukopisy královédvorský a zelenohorský ze srovnávací perspektivy“, *Česká literatura* 60, č. 1, s. 26–44
- ČELAKOVSKÝ, František, Ladislav 1910: *Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského II* (Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění)
- DOBIÁŠ, Dalibor: 2010 „Komentář“, in: *Rukopisy královédvorský a zelenohorský* (Brno: Host), s. 187–303
- DOORMAN, Martin: 2008 *Romantický řád* (Praha: Prostor)
- EXNER, Milan: 1995 „Biedermeier a syndrom rozpadu“, *Estetika* 32, č. 2, s. 15–23
- FAKTOROVÁ, Veronika 2009: „Romantická imaginace: příroda a krajina v obrozenském cestopise“, *Česká literatura* 57, č. 6, s. 817–835
- GLANC, Tomáš 2004: „Otázky metodologie dějin literatury“, in V. Svatoň, A. Housková (eds.), *Srovnávací poetika v multikulturním světě* (Praha: Univerzita Karlova), s. 31–42
- GOSZYŃSKA, JOANA 2008: *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego)

- HANUŠ, Jiří: 2011 „Spící bohatýr romantismu“, in: I. Noble, J. H. (eds.), *Křesťanství a romantismus* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 12–20
- HANUŠ, Josef 1902: „Počátky novočeské romantiky“, in: *Literatura česká XIX. století I* (Praha), s. 648–732
- HAMAN, Aleš
1996 „Vojtěch Jirát a český biedermeier“, *Estetika* 33, č. 3–4, s. 25–28
2007 *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století* (Praha: ARSCI)
- HEJDÁNEK, Ladislav 1999: *Filosofie a víra* (Praha: OIKOYMENH)
2012 *Úvod do filosofování* (Praha: OIKOYMENH)
- HLOBIL, Tomáš 2004: „Pražské univerzitní přednášky z estetiky a poetiky Augusta Gottlieba Meissnera podle zápisků Josefa Jungmanna“, *Česká literatura* 52, č. 4, s. 466–484
2010 „Rührung, rühren, rühren. Pražské přednášky Augusta Gottlieba Meißnera v kontextu německé estetiky 18. století“, *Česká literatura* 58, č. 3, s. 293–316
- HOFFMEISTER, Gerhart 1990: *Deutsche und europäische Romantik* (Stuttgart: Metzler)
- HONKO, Lauri 1999: „Tradition in the construction of cultural identity“, in: M. Branch (ed.): *National history and Identity* (Helsinki), s. 19–33
- HORVÁTH, Tomáš 200: *2 Rétorika historie* (Bratislava: Veda)
- HRBATA, Zdeněk 1999: *Romantismus a Čechy* (Praha: H & H)
- HRBATA, Zdeněk, PROCHÁZKA, Martin (eds.) 1993: *Český romantismus v evropském kontextu* (Praha: Ústav pro českou literaturu)
2005 *Romantismus a romantismy. Pojmy, proudy, kontexty* (Praha: Karolinum)

- HRDINA, Martin 2009: „Konstituce literárněhistorického pojmu romantismus“, *Česká literatura* 57, č. 3, s. 319–345
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava 1998: „Romantismus – biedermeier“, in: J. Holý, J. J., J., Lehár, A. Stich, *Česká literatura od počátků k dnešku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 205–261
- 2002 „Slovanský romantismus: Příklad Němcová“, *Estetika* 2002, č. 2–4, s. 57–67
- JAUSS, Hans Robert 2001: „Dějiny literatury jako výzva literární vědě“, in: M. Sedmidubský, M. Červenka, I. Vízdalová (eds.), *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky* (Brno: Host), s. 7–38
- JIRÁT, Vojtěch 1967: „Erben čili majestát zákona“, in: V. J., *Duch a tvar* (Praha: Československý spisovatel), s. 127–148
- 1978: „Úloha biedermeieru v českém národním obrození“, in: V. J., *Portréty a studie* (Praha), s. 548–551
- KALLA, Irena Barbara 2011: „Nizozemská literatúra v období romantizmu – programy a koncepcie“, *World Literature Studies* 3 (20), č. 1, s. 3–16
- KÁŠA, Pavol 2001: „K charakteru prvých slovenských a poľských estetických programov romantizmu“, in: *Medzi estetikou a ideológiou* (Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2001), s. 31–39
- KISS SZEMÁN, Róbert 2012: „Slávy dcera“, *Slovenská literatúra* 59, č. 2, s. 89–109
- KRAUS, Cyril 1999: *Slovenský literárny romantizmus* (Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej)
- KŘEMEN, Jaromír 2007: *Modely a systémy* (Praha: Academia)
- ŁEMPICKI, Zygmunt 1917: „Romantyzm. Przyczynki do krytyki pojęcia“, *Pamiętnik Literacki* 15, s. 7–31
- LOVEJOY, Artur O. 1975: „On the Discrimination of Romanticism“, in: Meyer Howard Abrams (vyd.), *English*

Romantic Poets: Modern Essays in Criticism (London, Oxford, New York), s. 3–24

MACURA, Vladimír 1995: *Znamení zrodu* (Jinočany: H & H)

MASŁOWSKI, Michal 1998: *Gest symbol i rytuały polskiego teatru romanycznego* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe)

MEYER, Holt 1998“ „... meines eig'nen Gottes Trümmer: K. H. Máchas bohemitas und die Allegorisierung von Geschichte und Macht in Konstruktionen nationaler Identität“, in E. Horn, M. Weinberg (eds.), *Allegorie. Konfigurationen von Text, Bild und Lektüre* (Opladen, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag), s. 162–182

MÁTĽ, Josef 1968: „Slawische und deutsche Romantik“, in: Helmut Prang (ed.), *Begriffbestimmung der Romantik* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft), s. 413–426

MONTI, Claudia 1995: „Anmerkungen zur Wissenschaftsgeschichte der Romantikkritik“, in: H. Birus (ed.), *Germanistik und Komparatistik* (Stuttgart, Weimar), s. 54–71

NEMOIANU, Vergil 1984: *The Taming of Romanticism. European literature and the age of Biedermeier* (Cambridge)

NOVÁK, Arne 1905: „Výměr romantismu u Jungmanna“, *Listy filologické* 33, s. 44–47

1910 „Jungmannův článek o klasičnosti v literatuře“, *Listy filologické* 37, s. 110–123

NOVÁK, Arne, NOVÁK, Jan V. 1936–1939: *Přehledné dějiny literatury české* (Brno: Atlantis)

PELÁNEK, Radek 2011: *Modelování a simulace komplexních systémů* (Brno: Masarykova univerzita)

PETRASOVÁ, Taťána 2011: „Cit posvátného“, in: I. Noble, J. Hanuš (eds.), *Křesťanství a romantismus* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 113–123

- PETŘÍČEK, Miroslav Jr. 2009: „Komparatistika jako způsob myšlení“, in: D. Tureček (ed.): *Národní literatura a komparatistika* (Brno: Host), s. 48–55
- POHORSKÝ, Miloš 1978: „Český romantismus v evropském kontextu“, *Česká literatura* 26, č. 1, s. 1–9
- PONGS, Hermann 1953: „Ein Beitrag zum Dämonischen im Biedermeier“, *Dichtung und Volkstum* 36, s. 241–261
- SEDMIDUBSKÝ, Miloš 1985: „Tschechische Literatur zwischen nationaler Romantik, Weltschmerz und Biedermeier“, in: N. Altenhofer, A. Estermann (eds.): *Neues Handbuch der Literaturwissenschaft* 16, s. 463–486
- SEGEBERG, Harro 1994: „Phasen der Romantik“, in: H. Schanze (ed.), *Romantik-Hanbuch* (Stuttgart: Alfred Kröner Verlag), s. 31–78
- SENGLE, Friedrich 1971, 1972, 1980: *Biedermeierzeit I–III* (Stuttgart: Metzler Verlag)
- SCHMIDT, Herta (ed.) 2000: *Kapitel zur Poetik Karel Hynek Máchas. Die tschechische Romantik im europäischen Kontext* (München)
- SHULZ, Gerhard 1999: *Romantika. Dějiny a pojem* (Praha-Litomyšl: Paseka)
- SOMOLAYOVÁ, Lubica 2006: „Čepanov pluralitný model slovenského literárneho romantizmu“, in: B. Bodorová (ed.), *Osobnosť Oskára Čepana* (Trnava), s. 16–21
- SVATOŇ, Vladimír 2007: „Diskontinuita v Kontinuitě literárněvědného myšlení“, in: L. Vajdová (ed.), *Kontinuita a diskontinuita vývinového procesu poezie, prózy a drámy* (Bratislava: Veda), s. 36–46.
- 2009 „Romantismus – konstanta novověké Evropy“, in: V. S., *Román v souvislostech času* (Praha: Malvern), s. 295–314
- ŠMAHELOVÁ, Hana 2008: „Hledání českého romantismu“, in: V. Forková, K. Chamomonikolas (eds.), *Romantyzm a*

- romantismus. Metamorfózy a analogie romantismu v moderní polské a české literatuře* (Praha: Univerzita Karlova), s. 35–46
- ŠTĚPÁNEK, Vladimír 1984: *Karel Hynek Mácha* (Praha: Melantrich)
- 1988 „Romantismus a realismus májové generace“, in: *Z dějin obrozenské literatury* (Praha: Československý spisovatel), s. 165–209
- URVÁLKOVÁ, Zuzana 2009: *Dvojlomná zrcadlení: Dílo Karla Herloše-Herloßsohna v českém literárním kontextu* (Praha: ARSCI)
- VAŠÁK, Pavel 1999: *Česká pouť Karla Hynka Máchy* (Praha: Karolinum)
- 2004 [1981] *Literární pouť Karla Hynka Máchy. Ohlas Máchova díla v letech 1836–1858* (Praha: Academia)
- VIKTORA, Viktor 1996: „K zobrazení prostoru v české literatuře *biedermeieru*“, *Estetika* 33, č. 3–4, s. 57–63
- WELLEK, René 1993: „Romanticism Re-examined“, in: R. W., *Concepts of Criticism* (New Haven, London), s. 199–221
- 1964 *Konfrontationen. Vergleichende Studien zur Romantik* (Frankfurt a. M.)
- 2005 „Pojetí romantismu v literární historii“, in: R. W., *Koncepty literární vědy* (Praha, Jinočany: H & H), s. 45–91
- ZAJAC, Peter 1993: „Existuje čosi jako pulzačné dejiny literatúry?“, *Slovenská literatúra* 40, č. 6, s. 417–424
- 2003a „Literaturgeschichte als synoptische Karte“, in: D. Dolinar, M. Juvan (eds.), *Kako pisati literarno zgodovino danes* (Ljubljana), s. 97–107
- 2003b „Michal Miloslav Hodža – popolvár slovenského romantizmu?“, in: M. M. Hodža, *Matora* (Bratislava: Petrus), s. 741–750

2006a: „Konštrukty romantizmu v českej a slovenskej literatúre“, in: J. Wiendl (ed.), *Hledání literárních dějin v diskusi* (Praha, Litomyšl: Paseka), s. 90–106

2006b: „Literárne dejepísectvo ako synoptická mapa“, in: D. Tureček, Z. Urválková (eds.), *Mezi texty a metodami* (Olomouc: Periplum), s. 13–22

2009 „Národná a stredoeurópska literatúra jako súčasť stredoeurópskej kultúrnej paměti“, in: Dalibor Tureček (ed.), *Národní literatura a komparatistika* (Brno: Host), s. 33–47

Summary

Czech literary Romanticism: a synoptic-pulsatory model of a cultural phenomenon

This work offers the reader a new model of Czech literary Romanticism. Its departure point in methodology is the synoptic-pulsatory interpretation of literature as developed by Peter Zajac in the 1990s; it draws other methodological stimuli from the philosophical thinking of Ladislav Hejdiánek and Miroslav Petříček. In addition, considerable inspiration has been drawn from the thinking of the Slovak literary scholar Oskar Čepan and a general theory for the modelling of complex systems. The work is founded on an emphasis on the dynamic, processual character of literature as a specific event. In this respect a further inspiration is reception aesthetics. Its basic premise is to present a conception of literature as an intrinsically diverse and divergent course of events: as a consequence individual literary discourses (including Romanticism) are not perceived as monolithic categories or undisputed phenomena characteristic of a whole epoch, but as trends on the literary

stage of their period that variously clash with, enrich, modify and interrelate with other trends. We think not of a single, homogenous Romanticism but of a wide repertoire of Romantic configurations and specific instances. First would be specified a minimal catalogue of distinguishing features (markers) that allow us to consider a single text as an element in a Romantic set. Then he turns his attention to the existence of Romanticism in relation to time. In contrast to the tendency to view Romanticism as an enduring phenomenon stretching across epochs, the author inclines towards a limited period of validity. Most importantly, he introduces the term “primal reception wave” as coined by Jaus: this concerns the period in which in the process of reception the text becomes a part of the culture and takes on specific values and positions. The autor proposes four basic frameworks/configurations – Romantic poetry, patriotic romanticism, subjective romanticism, Biedermeier – that are Romantic by nature, or (as is the case of last-stated) associated with Romanticism as an antonym or contrafact.

The main conclusion of the work is a model of Czech literary Romanticism which posits the uninterrupted existence of this phenomenon in the Czech lands from the very beginning of the 19th century until at least the end of the fifties. Different types of Romanticism co-existed in parallel, merged and underwent modification. At the crystallizing heart of the process we place the years 1815 to 1820, when patriotic romanticism was moulded and strengthened, and the mid 1830s, when some of the products of patriotic romanticism were modified to subjective romanticism, resulting in disagreement out of which the Biedermeier would arise as a polemical contrafact to subjective romanticism. Another point of crystallization is the fifties, by which time all the stated modifications co-exist and are enriched by the emergent Realistic forms of literary

expression. This model demonstrates that the division of the Czech literature of the first half of the 19th century into clearly defined stages, each with its own content, is problematic. The course of literary events seems rather to be a dynamic, intrinsically diverse process in which individual works find their own position and worth within the cultural scope of the time.

Přeložil Andrew Oakland

Obsah

Cíle práce	3
Pojmová a konstrukční prolegomena	4
Markery	8
Prvotní recepční vlna	11
Typologické romantické konstelace	13
Romantická poetika	14
Vlastenecký romantismus	17
Subjektivní romantismus	20
Romantismus a/nebo/kontra biedermeier	22
Sumarizace hlavních výsledků	27
Aplikace výsledků práce	28
Důležitější práce publikované uchazečem k tématu	29
Seznam použité literatury	31
Summary	37